
DVASINGUMAS IR MEILĖ

Vanda Aramavičiūtė

Vilniaus universitetas

1. Dvasingumo esmės beleškant. Kas jis – žmogaus dvasingumas? – klausia ne vienas filosofas, psichologas, pedagogas, menininkas ar kitos srities atstovas. Vieni jų, dažniausiai rašytojai, literatūrologai, žurnalistai, dvasią, dvasingumą sieja su ypatinga žmogaus šviesa. Dvasia laikoma šviesos sinonimu, vadinamu įvairiais vardais: degimu, procesu, vyksmu, energija, sąmone, spinduliavimu. Dvasia lyginama ir su kvapu, ritmu, gyvybe, su žmogaus psichinėmis galionėmis, su jo siela, išmintimi, jėga (J. Miltinis, S. Gedda, T. Sakalauskas). Dvasia, pasak filosofo Č. Kalendos (1991) – tai kultūros kūriniuose sukoncentruota daugelio žmonių sąmone, panaši į tai, ką Platonas vadina idėjų pasauliu, G. Hėgelis – visuotiniu protu, K. Popperis – trečiuoju pasauliu (šalia fizinio ir žmogaus sielos arba mentalinio). Žodžiu, dvasiomis laikytini idealūs reiškiniai, žmonių patirtys, įkūnytose skirtingose kultūros formose – mitologijoje, religijoje, filosofijoje, dorovėje, moksle, folklore ir kitur. Žmogui jos tampa savitu ir reikšmingu gyvenimo, savikūros ir elgesio modeliu, orientyru, pavyzdžiu.

Iš to, kas pasakyta apie dvasią, dvasingumas suvokiamas kaip vidinis žmogaus spindėjimas, kuriuo jis geba persmelkti artimo žmogaus širdį, pamatyti ir suprasti liūdesį ar džiaugsmą ir kartu jį išgyventi (V. Kubilius, A. Zalatorius ir kt.). Anot T. Sakalausko (1992), žmogiškojo dvasingumo riba yra sielos judesys gerumo link. Tada žmogus išigilina į kito žmogaus būseną, supranta jo kitiškumą, pajunta nelaimę, kančią, tiesia pagalbos ranką. Tuo tarpu pedagogikos mokslininko L. Jovaišos teigimu, dvasingumu peržengiamo kasdieniškumo riba, už kurios nebelieka tamsumos, beprasmybės, neteisybės, rutinos. „Už tos ribos yra šventė, šviesa, tiesa, grožis, meilė, džiaugsmas, viltis. Dvasingumas – tos šventės išgyvenimas ir jo kūryba.“ (L. Jovaiša, 1993, p. 7)

2. Logoterapinė dvasingumo samprata. Daugiabriaunis dvasingumo fenomenas gali būti įvairiai interpretuojamas. Tai aiškiai matyti skirtingų pasaulėžiūrų mokslininkų darbuose. Kai kurie jų dvasingume įžvelgia pozityvių idėjų, vertybių bei idealų brandą, arba pasaulėžiūrinę gelmę, kiti – transcendentinių galių veikimą, tretį – sąmonės raišką ir t. t. Tarp moks

linių krypčių, vienokiu ar kitokiu aspektu iškeliančių dvasingumo problemą, verta išskirti logoterapinę asmenybės teoriją, vadinamąją aukštumos psichologija (K. Požkus, 1974). Čia dvasinė žmogaus sfera ne tik skiriamas pagrindinis vaidmuo, bet ir nurodomi būdai, padedantys žmogui siekti dvasios gelmių bei viršūnių per visą gyvenimą, net ir sunkiai sergant.

Šios humanistinės krypties kūrėjas V. Franklis – psichiatras ir filosofas – žmogaus dvasinį išsivystymą, kaip asmenybės branduolį, remia valios laisve, prasmės siekimu ir gyvenimo prasme. Prasmės ieškojimas apibrėžiamas kaip pagrindinis žmogiškų veiksmų stimulus, tikrasis gyvenimo džiaugsmo šaltinis. Prasių atradimo vieta laikoma objektyvi tikrovė – žmogų supantis daiktų, asmenų, vertybių bei idealų pasaulis. O nuo to, kaip ir kokias prasmes individas renkasi esančių vertybių hierarchijoje, bene daugiausia priklauso nuo jo dvasios aukštumos. Prie vertybių, galinčių padėti žmogui rasti gyvenimo prasmę, priskiriamos: 1) kūrybinės, arba tai, ką pats žmogus pasauliui duoda, kuria. Čia kūryba laikomas kiekvienas geras darbas, sąžiningai atlikta pareiga ir pan.; 2) patirtinės, arba tai, ką žmogus gauna iš pasaulio, t. y. kuo save praturtina, patirdamas tiesą, gerį, grožį, išgyvendamas meilę ir pan.; 3) nusistatymo (laikysenos) – tai, ko žmogus negali išvengti savo gyvenime. Būtent trečioje vertybių grupėje arba žmogaus susitikimo su skausmu, kalte ir mirtimi, įžvelgiama pati tauriausia bei kilniausia gyvenimo prasme. Šios vertybės, atvedančios žmogų į pačias sunkiausias gyvenimiškas situacijas, labiausiai veikia dvasios kaitą, jos stiprumą ir didumą. Be abejojimo, dvasinės sferos pokyčiai priklauso nuo žmogaus nuostatos vertybių ir gyvenimo prasmės atžvilgiu. Todėl ir liga gali liudyti ne dvasinį bejėgiškumą, bet įgyti tam tikros prasmės, slypinčios ligonio kančios lemties supratime. Ir tai leidžia žmogui prasmingai gyventi bet kuriuo atveju.

Tačiau žmogiškosios egzistencijos prasmė nepasiekžiama be laisvo pasirinkimo ir apsisprendimo. V. Franklio įsitikinimu, žmogui negalima primesti jokios pasaulėžiūros – laisvė esanti virš bet kurio būtinumo. Kita vertus, laisvė itin aiškiai matoma iš žmogaus požiūrio į polinkius, paveldimumą, aplinką. Mat šio požiūrio apraiškos atspindi, ar individas geba valdyti savo polinkius, ar jis pajėgia išsivaduoti iš žemesnių, prigimtinių pradų, ar gali būti laisvas nuo aplinkos įtakos. Tuo V. Franklis nesiekia paneigti minėtų veiksnių poveikio žmogaus asmenybei. Jis tik nori įrodyti, kad tikru žmogumi tampa tada ir tiek, kada ir kiek gebama išsiti iš savo būties – išorinės ir vidinės – ribų. Kitaip sakant, žmogiškoji būtis ir prasideda tik tada, kai žmogus turi poziciją, nuostatą ar požiūrį socialinio, kūniškojo ir psichinio pasaulio atžvilgiu ir geba pakilti virš jo, priešintis jam. „Dvasiška – tai, kas laisva žmoguje. O dvasinga asmenybė yra ta, kuri visada gali priešintis prieštarauti“, – pabrėžia mokslininkas (1990, p. 112). Bet čia pat priduria,

kad žmogus tik iš dalies yra laisvas, nes jo laisvė neatskiriama nuo atsakomybės už prasmės siekimą, realizavimą, kūriną. Laisvė ir atsakomybė negali egzistuoti atskirai: be laisvės nebelieka atsakomybės, o be atsakomybės laisvė virsta savivale. Tad kuo didesnė laisvė, tuo didesnė ir atsakomybė. Dėl to kiekvienam individui labai svarbu suvokti, už ką ir kam jis privalo atsakyti. Ir nors daug kam galima jausti atsakomybę – savo sąžinei, savo bendruomenei, Dievui, bet jos pagrindas yra transcendentinė tikrovė, arba dieviškasis „Tu“. Šitaip logoterapija atremiama į teistinę pasaulėžiūrą.

Aptardamas žmogaus dvasingumo, laisvės ir atsakomybės savitarpio ryšį, V. Franklis išvėlgė ir sąmoninį dvasingumą, stokojantį reflektivitysios savimonės. „Mes žinome ir pripažįstame ne tik tai, kas nesąmoninga ir pasireiškia polinkių pavidalu, bet ir dvasinį nesąmoningumą, ir čia matome visą sąmoningo dvasingumo pagrindą.“ (1990, p. 96) Žodžiu, žmogaus dvasingumas remiasi nesąmoningu, intuityviu pamatu. Šiai minčiai pagrįsti V. Franklis aptaria sąžinės ištakas ir funkcijas. Jo nuomone, sąžinė esanti iracionali, nelogiška, nes ji kyla iš sąmonės. Be to, ji turi ryšį ne su realia tikrove, o su galima ir moraline prasme pageidaujama, reikalinga. O sąžinė vykdo intuityvią funkciją – ji tarsi užbėga už akių tam, kas turi vykti, t. y. anticipuoja patį veiksmą. V. Franklio žodžiais tariant, sąžinė nuolat derina „amžinąjį“ moralės įstatymą su atskiru žmogumi, su konkrečia situacija.

Nors ši asmenybės teorija taikoma psichoterapijai, bet jos pažiūra į žmogų, kaip į dvasinę būtybę, yra reikšminga ir pedagogikai. Jei, V. Franklio ir jo pasekėjų nuomone, nėra žmogaus psichikos gydymo be pasaulėžiūros, tai juo labiau nėra sveiko žmogaus gyvenimo be vertybių ir idealų, sudarančių pasaulėžiūros turinį. Pasaulėžiūros nihilizmas bei primityvumas, būdingas didelei jaunesniosios ir vyresniosios kartos daliai, rodo dabartinio žmogaus dvasinį tuštumą bei skurdumą. Šis dvasinis nuosmukis, pasireiškiantis nuoboduliu, apatija, neviltimi, interesų bei iniciatyvos stoka, pasyvumu ir pan., neretai tampa psichinių ligų bei neurozių priežastimi. Be to, tikrosios prasmės netektis ir jos alkis dažnai atveda žmogų į pragaištingą pasaulį. Todėl tenka pritari ti A. Paškui, kad „gal gyvenimo patirtimi ir plačiu pasiruošimu paremta teorija sugebes prakalbėti ir egzistencinę tuštumą kenčiantįjį modernųjį žmogų“ (1992, p. 45–46). Kita vertus, šios teorijos kryptis ir būdai, skatinantys žmogų pažinti savo pasaulėžiūrą, įvertinti ją ir praturtinti naujomis vertybėmis tarsi iš naujo įprasmina vertybinės pedagogikos svarbą ir aktualumą.

3. Dvasingumo ir dorumo sąsaja. Kaip jau minėjome, Lietuvoje taip pat esama darbu, vienaip ar kitaip nagrinėjančių dvasingumo fenomeną. Dar Nepriklausomoje Lietuvoje padėti dvasingumo sampratos pamatai (Vyduņas, S. Šalkauskis, A. Maceina, A. Dambrauskas ir kt.). Vėliau ši proble-

ma gana intensyviai gvildenama išeivijoje. Čia išleisti darbai (S. Gruodžio, J. Girniaus, P. Kirvelaičio, S. Ylos, K. Matulaičio, J. Navicko, A. Paškaus, J. Pikūno, J. Prunskio ir kt.) padeda tiksliau apibrėžti svarbiausias dorybes bei dvasines vertybes, atskleidžia dvasingumo ir dorumo ryšį bei skirtumus, apibūdina kai kuriuos dvasinio tobulėjimo aspektus. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę, irgi pamažu vis labiau atsigręžiama į dvasines vertybes: ieškoma jų esmės, savitarpio ryšio specifikos, dvasinės saviugdės bei savikūros kelių (S. Dzenuškaitė, Z. Jackūnas, L. Jovaiša, Č. Kalenda, B. Kuznickas, A. Žibaitis, V. Stoškus, V. Žemaitis ir kt.).

Taigi dvasingumo pagrindu Lietuvos tyrinėtojai – ir ankstesni, ir dabartiniai – laiko vertybes ir jomis grindžiamą gyvenimo tikslo bei prasmės sampratą, taip pat proto ir jausmų harmoniją. Tarp vertybių pabrėžiamos: universalios ir dorinės (žmogus, nacionalinė kultūra, mokslas, menas, dora); tik dorinės (dorumas, žmoniškumas, jautrumas, altruizmas ir kt.); idealinės (pažinimo, nacijos gyvenimo, asmenybės) ir kitos. Tuo remiantis į dvasingumo pamatą dedama: universali vertybinė orientacija ir moralinė nuostata (B. Kuznickas, T. Sakalauskas. Išmintingųjų puota. – V., 1992), jautrumas muzikai, gamtai, išminčiai, jausmui ir kito žmogaus skausmui (R. Pavilionis, ten pat), gyvenimas idealinėmis vertybėmis (L. Jovaiša, 1993) ir pan.

Nors ir skiriasi pažiūros į vertybes kaip dvasingumo pamatą, bet dvasingumas dažniausiai siejamas su dorumu kaip reikšminga žmogaus būtimi. Etikos specialistų manymu, „kur nėra elementaraus dorumo, ten neįmanomas ir dvasingumas“ (V. Žemaitis, 1990, p. 5). Dorumas ne paprasta sudedamoji dvasingumo dalis, bet esminė jo žymė (Č. Kalenda ir kt.). Kita vertus, dorumo be dvasingumo taip pat negali būti. Vadinas, tarp šių dviejų reiškinų egzistuoja glaudi sąveika: dvasingumas skatina asmenybę dorai elgtis, o dorumas – dvasiškai tobulėti.

Dorumas pasireiškia per atskiras vertybes bei dorybes. Tačiau jų hierarchijoje pirmenybė neretai atiduodama žmoniškumui – vienam didžiausių žmogaus dorinės-dvasinės būties apraiškų. Grindžiamas idėjomis apie žmogaus vertingumą ir jo dvasinio tobulėjimo būtinumą, žmoniškumas ne tik išaukština žmogaus vertę, bet ir natūraliai iškelia jo dvasinę būtį virš kitų dimensijų ir kartu leidžia patirti jo esmę. Etikoje pabrėžiama, kad žmoniškumas, kaip svarbiausia žmogaus charakteristika, daugiausia siejasi ne su fizine, bet su dvasine būtimi – atspindi jos įvairovę, turtingumą. Dėl to žmoniškumui suteikiama ypatinga vieta dvasingumo sampratoje – žmoniškumas suvokiamas kaip esminė dvasingumo apraiška, pamatas, charakteristika ir pan. Antai Vydūnas, įžvelgdamas žmoniškume įsikūnijusį dvasingumą, žmoniškumą vadino žmogaus tikrąja gyvybe arba esybe. Kai visa žmogaus asmenybė nušviesta žmoniškumo, tuomet galima kalbėti ir apie subrendu-

sią dorą, teigė filosofas (1990), ją vadinti žmoniškumo stiprėjimu daiktinga me pasaulyje.

4. Meilė – dvasingumo šerdis. Žmoniškumas yra plati ir turininga sąvoka, apibūdinanti asmenybės vertybinį santykį su kitu žmogumi ir pačiu savimi. Kaip vertinamojo pobūdžio kategorija, ji neatskiriama nuo daugelio kitų etinių sąvokų. Siekiant tiksliau apibrėžti žmoniškumo turinį, nelengva nustatyti ji nusakančių sąvokų hierarchiją bei subordinaciją. Vydūnas buvo vienas pirmųjų, mėginusių konkretizuoti žmoniškumo turinį. Pagal jį, žmoniškumą atspindi šios dorybės arba spinduliai: tiesa, malonumas, teisingumas, kantrybė, skaistumas, taurumas, didingumas, garbingumas, tvirtumas, gražumas, išmintis, meilė (1990). O K. Mažutis yra paskelbęs žmoniškumo manifestą. Čia žmoniškumas apibrėžiamas kaip „vidinė, kilni, pastovi ir objektyvi laikysena kiekvieno žmogaus atžvilgiu, pasireiškianti visų prigimtų esminių žmogiškųjų vertybių pripažinimu ir respektavimu gyvenime“ (1950, p. 13). Žmoniškumo pagrindas – teisingumas ir juo grindžiama pagarba žmogui, kurią konkrečiame gyvenime išlaikanti tik didelė meilė žmogui. Autoriaus nuomone, ši meilė įstengia matyti ir gerbti žmogiškąsias vertybes net tada, kada pats žmogus visiškai suvokia jų menkumą bei silpnumą.

Beje, išimtinį meilės vaidmenį yra nurodęs ir Vydūnas. Anot jo, laipsniškas doros išsigalėjimas padeda įtvirtinti žmoguje harmoniją. Tačiau harmonija gali atsirasti ten, kur išmintis ir meilė yra virš kitų žmogaus galių. Tuo tarpu kiti filosofai (Č. Kalenda, V. Žemaitis), aptardami žmoniškumą per žmogaus santykį su kitu žmogumi, meilę laiko šio sudvasinto santykio forma. Iš meilės kyla ir altruistiniai jausmai, skatinantys žmogų gyventi bei aukotis kitam. Vadinasi, meilė sudaro pamatą žmogaus dorumui bei žmoniškumui reikštis.

Išsivijęs filosofai itin pabrėžia integralinę meilės funkciją. Meilė – tai lyg dorovinio gyvenimo stuburas ar moralinio statinio gija, jungianti, rišanti, artinanti ir siejanti vertybes, dorybes ir gėrio aspiracijas, – teigia J. L. Navickas (1988). Būdama tokia galinga jėga, ji „sujungia įvairių pažiūrų, amžiaus, luomo, skirtingos lyties žmones į vieną tautą, vieną valstybę“ (S. Gruodis, 1947, p. 115). Žodžiu, meilė interpretuojama ir kaip atskiro žmogaus, ir kaip tautos bei valstybės egzistencijos pamatas. Ir dar daugiau. Meilė yra pagrindinė žmogaus dvasinė galia, kuri atskleidžia vertybių pasaulį ir veda į aukščiausią jų realizavimą tiek savyje, tiek ir kitose būtybėse ar aplinkiniame pasaulyje, – akcentuoja A. Baltinis (1959). O tai reiškia, kad meilė apima visas žmogaus dvasios galias ir nulemia jų saviraiškos kryptį, būdą, lygį. Kitais žodžiais, meilė yra žmogaus dvasinio pasaulio pagrindas, jo dvasingumo šerdis bei esmė.

Pripažinus tokią didelę meilės reikšmę, būtina giliau ją pažinti. Šiuo tikslu ryžtamės pateikti keletą meilės sampratų.

S. S. Ylos meilės samprata. S. Yla meilę priskiria prie itin jautrių žmogaus egzistencijos problemų, kurių negalima pažinti protu. „Meilė yra kaip tik tokia prigimta jėga, lygiai neapčiuopiama save esme, kaip ir neapčiuopiama savo veikimu“, – rašo jis (1947, p. 6). Tai vidinė jėga, kylanti iš dvasios gėmių. Joje nėra protinio elemento, nors protas čia ir dalyvauja, taip pat nėra ir fizinio prado, nors jis irgi dalyvauja ir atlieka priemonės funkciją. O tai reiškia, kad meilė turi savąją „psichologinę logiką“, kurią įmanoma pažinti tik pajautimu ir įsijautimu. Šitaip suvokdamas meilės pažinimo galimybes ir aptardamas ją daugiau psichologiniu aspektu, S. Yla mėgina apibrėžti meilės esmę – struktūrą, formas, savybes, tikslą ir kt.

Tad kokie išskiriami svarbiausi meilės elementai? Prieš juos apibūdinamas, mąstytojas pilną meilę palygina su saulės spinduliu, išsiskaidančiu į daugybę spalvų. Šias meilės „spalvas“ arba elementus, jis pavadina: simpatija, susižavėjimu, ilgesiu, susivienijimu, džiaugsmu, laime, taip pat ir užuojauta, nerimu, baimė, kančia ir net pykčiu. Susižavėjimą laiko lyg meilės įanga, prieš kurią individas patiria įvairių išgyvenimų: nustebimą, dėmesį, dėmėjimąsi, skatinantį ieškoti kontakto su kitu asmeniu, įspūdį, dar labiau priartinantį prie šio asmens, susimąstymą ir kt. Ši meilės pradžia gali būti vadinama simpatija, įsižiūrėjimu, apimančiu minėtas pradines meilės apraiškas. Užuojauta irgi laikoma simpatija, tik kylančia kitu keliu: dažniausiai kitam asmeniui prasitarus apie savo gyvenimą ar išsipasakojus tragiškus jo momentus. Tuomet žavėjimasis yra lyg natūralus simpatijos padarinys, bet ir skiriasi nuo jos, nes susižavėjęs individas to asmens jau nebestebi, nebetyrinėja, o gėrėsi, džiaugiasi. O kai žavesys pavirsta viską pavergiančiu jausmu, tada pasidaro bejėgės bet kokios įtakos ir net kitų pajuoka, apmaudas ir pan. Kadangi norima nuolat žavėtis, kyla ilgesys, arba artumos trauka, siekimas būti kartu, tam panaudojant ir protą, ir valią. Su ilgesiu siejasi nerimas, nes meilė, pasak S. Ylos, nėra tokia sutartis, kur visos sąlygos būna aiškios ir žinomos. Priešingai, meilė visada lieka paslaptinga, neaiški, nepasotinama. Dėl to žmogus išgyvena baimę ir melancholiją, liūdesį ir kančią, nevilį bei netikrumą. Žinoma, jis patiria ir džiaugsmą, laimę, kai įsitikina meilės tikrumu, pilnumu. Be to, panašius išgyvenimus gali patirti ir kūrėjas, susižavėjęs kuria nors idėja, jos siekias, ją atradęs ir t. t.

Greta S. Yla nurodo, kad meilė nesireiškia viena kuria forma, bet turi daug pakopų. Tarp jų plačiausia savo apimtimi esanti visuotinė, arba žmonijos, meilė. Kūdikystėje ši meilė pasireiškia simpatija ir palankumu tiems žmonėms, kurie kūdikiu rūpinasi, juo domisi; vaikystėje – simpatija ir žavėjimusi draugais, jų elgesiu, liūdesiu; brendimo amžiuje – bendrų žmonių reikalų išgyvenimu, idealaus žmonių išgyvenimo ilgėjimusi ir pan. Kadangi visuotinė meilė krypsta į visuomenę bei bendruomenę, tai ji gali būti pava-

dinta socialine meile. Tuo tarpu meilė, linkstanti į atskirus asmenis, susietus tam tikra giminyste (profesine, ideologine, religine ir pan.), vadinama kolektyvine meile. Žodžiu, tai tokia meilė, kuri apima atskirus asmenis, jungiamus vidinės traukos, vidinio sutapimo, idealų bendrumo. Šiuo pagrindu ir ima reikštis simpatija, rūpestis, pasitikėjimas, sielvartas, kančia, vienybė ir pan. Šalia to išskiriama ir trišalė meilė kaip tam tikra šeiminės meilės forma, ir dvišalė meilė, siaurėjanti savo išore ir gilėjanti savo vidumi, ir vienatinė, arba unitarinė meilė, kurios objektas yra Dievas. Būtent tai ir laikoma pagrindinėmis meilės formomis bei pakopomis, tarp kurių meilė išsilieja kaip pavasario upė. Ir kuo siauresne vaga ji teka, tuo ji skaidresnė, gilesnė ir pastovesnė. Bet pati galingiausia ir tyriausia meilės srovė būna tuomet, vaizdžiai rašo tyrinėtojas, kai ji išteka iš savo natūralių ribų ir perena į bekraščio vandenyno gelmes.

Apibūdindamas tikrąją meilę, S. Yla pažymi, kad joje glūdi gilus etinis turinys. Dėl to meilė yra išsižadanti, kantri ir susivaldanti, nepavydi, nesididžiuojanti ir neįtaringa, taip pat ji nesiderina su neteisybe ir netiesa, yra tyra, turi viltį. Kita vertus, meilė yra organiška, nedaloma, nes tiek šios savybės, tiek ir jos elementai bei pakopos yra susipynę, neatskiriama. S. Ylos požiūriu, vienodai sunku pasakyti, kur ir kada prasideda tas ar kitas meilės elementas, ir kokia jų pasireiškimo eilė: simpatija ir susižavėjimas yra pradiniai jausmai, išliekantys ir vėliau, nes jų netekus meilė gali atsidurti kryžkelėje. Panašiai galima apibūdinti ir atskirus meilės objektus, nes nors kai kurie jų gali būti ryškesni, meilė jų atžvilgiu yra kaip nedaloma visuma. Kitaip sakant, ar tai būtų visos žmonijos, ar atskiro asmens meilė, ją lydės bendri išgyvenimai bei jausmai.

Meilės tikslą S. Yla kildina iš pačios meilės prigimties, kurios paskirtis – pažadinti ir suaktyvinti vidines žmogaus galias, keisti ir atnaujinti jo asmenybę, praturtinti ją naujais bruožais ir pan. Taip suprastamus prigimtines meilės funkcijas, jis visų pirma išveda individualių meilės tikslą. Bet kartu iškelia ir socialinį tikslą, nukreiptą į kitą asmenį, su kuriuo žmogus siekia vidinės vienybės – idealios pilnatvės: abipusio dalinimosi, atsivėrimo, supratimo, prisirišimo, pagalbos. Trumpai kalbant, nori atrasti save kitame ir kitą savyje. Ir tik tuomet, pabrėžia autorius, kai atranda tokį asmenį, kuriam būna įdomi jo dvasios paslaptis, ne tik prisiriša, pamėgsta, bet ir pamazū atveria save, taip pat nori išklaudyti ir suprasti kitą. Nors žmogus ir labai geros nuomonės apie save, jis visuomet trokš save patikrinti: būti įvertintas, suprastas ar pataisytas. Ypač ieškoma kito asmens, kuris jaustų taip, kaip jis. Čia S. Yla pritaria Berdiajevui, jog tik mylįs žmogus iš tikrųjų atveria asmenybę, tik jis įvelgia jos genialumą. Be meilės neįmanoma atverti kito asmens pasaulio, nes mylįs žmogus ne tik mato daugiau, bet ir pastebi

tai, kas yra objektyvu ir tikra. Antra vertus, meilė ugdo ir tobulina žmonių dvasinį pasaulį. O kuo aukštesnį tobulumo laipsnį žmogus pasiekia, tuo labiau įsijungia į socialinę veiklą, tuo jis daugiau siekia kūrybinio bendradarbiavimo. Pasak S. Ylos, kolektyvinės meilės fazėje jis ieško draugų, bendraminčių, bendradarbių, o dvišalėje meilėje – glaudžiasi prie kito žmogaus, kaip savo veiklos intymiausio patarėjo ir įkvėpėjo. Tokiu būdu meilė, išėdama į socialinę plotmę, skatina žmogaus kūrybiškumą: žadina naujas idėjas, naujus kūrinius, naujus dvasinius sąjūdžius ir pan. Žodžiu, vienaip ar kitaip reiškiasi dvasiniu vaisingumu, galinčiu pereiti ir į fizinę sferą. Todėl ir pagrindinis meilės tikslas esąs dvasinis vaisingumas. Būtent į jį suvedami ir visi kiti, aakščiau minėti meilės tikslai.

S. Yla analizuoja ir meilės brendimą. Čia jis aptaria pačius ryškiausius meilės tapymo etapus: vaikystės, paauglystės ir jaunystės meilę, vyro ir žmonos, motinos ir tėvo meilę, taip pat meilės krizę bei meilės atsinaujinimą. Eidamas tokiu keliu, rodo laipsnišką meilės brendimą: nuo netobulų pirmųjų meilės daigų, pasirodančių apie 4–5-uosius metus iki bręstančio jaunuolio idealios erotinės meilės, turinčios aiškų estetinį pagrindą, o nuo jos iki audringos, neramos, bet jau tikros jaunystės meilės, galinčios pasiekti pilną brandą ir pavirsti įteisinta vyro ir žmonos meile, kuri savo ruožtu toliau skleidžiasi motiniškumo ir tėviškumo linkme. Išryškindamas kiekvieno tarpsnio specifinius bruožus, įtikinamai parodo, kaip su amžiumi pasireiškia vis stipresnės meilės požymiai. Kartu pažymi, kad nestaiigi, laipsniška meilės branda apsaugo žmogų nuo nelaimių. Meilė, kaip šviesa, neštų baisią žalą, teigia S. Yla, jeigu ji staiga, be jokio paruošimo pilnai išsiskleistų – žmogus neišlaikytų jos stiprumo. Bet tai reti atsitikimai žmonijos istorijoje, kaip ir nedažni atvejai, kai meilė pasireiškia visais savo komponentais.

6. P. Maldeikio meilės samprata. Kaip ir S. Ylai, P. Maldeikiui meilė yra viena aktualiausių žmogiškosios egzistencijos problemų, vienas giliausių žmogaus išgyvenimų, pasireiškiančių stipria dvasios jėga. Tačiau pačią meilės esmę jis supranta šiek tiek kitaip. Jis mano, kad meilė yra visos asmenybės išgyvenimas, ir čia dalyvauja įvairios psichinės funkcijos: ne tik jausmai, bet ir pažinimo, valios elementai (apsisprendimas, nutarimas, pasiryžimas). Kita vertus, nors meilę autorius suvokia kaip daugelio psichinių funkcijų kompleksą, bet kartu neneigia ir jos stipraus emocionalumo, iracionalumo, impulsyvumo.

Ieškodamas tikros meilės esmės, P. Maldeikis aptaria ne tik meilės struktūrą, tipus bei formas, savybes ir brandos tendencijas, bet ir lygina skirtingų epochų bei visuomenių meilės sampratą, iškelia XX amžiaus meilės kliūtis ir galimybes. Remdamasis Platonu ir M. Šeleriu, meilės pagrindu laiko žmogiškojo vertingumo – specifinės asmens vertybės arba jo centrinės

reikšmės – atpažinimą. Iš čia į meilę žvelgia kaip į aukštesnio prado žmoguje ieškojimą, tikėjimą juo, pripažinimą ir troškimą. Vadinas, meilė tarsi atveria akis kito žmogaus vertingumui pažinti. „Kur nėra mylimo asmens giliausio vertinimo, ten nėra nė meilės“. – pabrėžia tyrinėtojas (1970, p. 22). Bet kartu pripažįsta, kad žmogaus vertybės atpažinimas tėra tik viena meilės esmės dalis. Kaip ir kiti teoretikai, į meilės pamatą deda ir gero kitam asmeniui geidimą. Būtent per visišką savęs atidavimą, siekiant kitam gero, pasireiškianti pati kilniausia meilė, linkinti laimės mylimam asmeniui. Tačiau tokia meilė nėra dažnas reiškinys, nes žmogus myli ir save: nori būti laimingas, gerbiamas, saugus ir pan. Žodžiu, jis trokšta gero ne tik kitam, bet ir sau. arba, P. Maldeikio žodžiais, nori ir save dovanoti, ir kitą priimti. Tuo tarpu vien tik noras pačiam daryti gera ir neleidimas kitiems tą patį atlikti esąs egoizmas, o ne meilė. Tikroji meilė apimanti ir gero kitam darymą, ir kito asmens teikiamo gėrio priėmimą: arba besąlyginį savęs atidavimą ir su dėkingumu tokio atidavimo priėmimą. Tad pagrindiniai meilės elementai – mylimo asmens vertinimas, laimės jam troškimas, ir noras jo laimėje dalyvauti. Jei kurio nors elemento trūksta, tai nebus tikra meilė, o tik artimų santykių apraiška. P. Maldeikio nuomone, kai kitas asmuo yra vertinamas, bet nenorima daryti jam gera, tai pasireiškia susižavėjimas, ir priešingai, kai trokštama daryti gera kitam be jo vertingumo pripažinimo – pasiaukojimas ir užuojauta.

Kaip ir S. Yla, P. Maldeikis išskira daug meilės formų. Žvelgdamas į meilę, kaip į visuotinį kūrybinį procesą, pirmiausia aptaria visuotinę meilę, apimančią visus žmones, kurie nori kitus suprasti ir būti kitų suprasti, kitus įvertinti ir tikėtis jų įvertinimo, su kitais suartėti, bendradarbiauti ir laukti iš kitų bendradarbiavimo ir pan. Kartu jis mano, kad meilė pasireiškia visoje visatoje: kaip kosminė energija ji jungia ne vien žmones, bet ir visus gyvus organizmus. Tokio požiūrio kontekste pateikia krikščioniškos meilės sampratą arba dieviškosios kūrybos apraišką žmoguje. Kaip svarbiausia jungtis tarp Dievo ir žmogaus, ji esanti ir tobuliausias ryšys tarp žmonių, nes jai padedant žmonės tobulėja ir artėja prie Kūrėjo. Kiek žmogus turįs meilės ir kiek jį žmoguje pasireiškianti kūrybiškai, tiek jis atitokąs Kūrėjo paveikslą. Tad meilė – tai kūrybinis visatos Kūrėjo valios pasireiškimas.

Sykiu P. Maldeikis pabrėžia, kad meilė nuolat svyruojanti tarp dvasios ir gamtos arba tarp dvasinės ir vitalinės meilės. Kai meilė remiasi dvasinėmis vertybėmis – asmens vidiniu grožiu, kilna dorine nuostata, religiniu nuoširdumu ir kt., ji tampa dvasiniu aktu. Kiekviena tikra meilė turinti bent kiek dvasiškumo, nes pirmiausia ji trokšta ir ilgisi dvasinės vienybės su mylimu asmeniu. Be to, dvasinė meilė yra idealas, būdingas Vakarų kultūrai. Tuo tarpu seksualinė meilė, grindžiama biologine žmogaus prigimtimi, kū-

niškumu, yra dvasinės meilės priešingybė. Tačiau tikra seksualinė meilė išreiškia ir dvasinę meilę.

Turėdamas galvoje meilės objektų įvairumą, P. Maldeikis nagrinėja ir kitus meilės tipus: Dievo, žmogaus arba artimo, savęs, tėvų ir vaikų, brolių, seserų, erotinę, tėvynės ir neasmeninių dalykų meilę. Dievo mielę laiko abstrakčiausia ir aukščiausia Dievo ir žmogaus santykių forma. Kartu ši meilė esanti pastovi, nesavanaudiška, kadangi Dievas myli visus žmones ne dėl jų vertingumo. Iš čia kyla žmogaus meilė žmogui – nepaisant, kas jis pats ir kokie santykiai su juo. Tad šitokia krikščioniška artimo meilė kartu yra ir priešų meilė, kuri, P. Maldeikio tvirtinimu, nėra meilė emocine prasme, nes ji neįpareigoja gėrėtis bei žavėtis priešu, mėgti jį, o tik norėti jam gera. Dėl to artimo meilė skiriama prie pačių tobuliausių dvasinės meilės apraiškų.

Čia vertėtų pridurti, kad panašiai artimo meilę apibrėžia ir kiti autoriai. Antai P. Kirvelaitis (1948) teigia, kad artimo meilė yra ne jausmo, bet proto ir valios dalykas. Svarbiausios jos ypatybės – veiklumas, nuoširdumas, visuotinumas. Todėl tokios meilės rezultatas yra pagalba bet kuriam žmogui visuose jo sielos ir kūno reikaluose, teikiama ne tik malonių žodžių, bet ir darbų, veiksmų, tiesa, nereikalaujant už tai jokio dėkingumo ar pripažinimo.

Tačiau nemažiau reikšminga yra ir savęs arba savos asmenybės meilė. Jai priskiriamos šios apraiškos: savo teigiamų ypatybių teisingas įvertinimas, savo vertingumo pripažinimas, savo kūrybinių sugebėjimų branginimas, pasitikėjimas jais, savo žmogiškos paskirties supratimas ir kt. Apibendrinant, „savęs meilė yra savęs supratimas ir savyje gėrio ieškojimas. Ji sulauko žmogų nuo per didelio savęs kritikavimo ir nuo abejingumo tiek savęs, tiek ir savo siekiamų vertybių atžvilgiu“, teigia P. Maldeikis (ten pat, p. 51). Be abejo, taip suprantama savęs meilė neturi nieko bendra su savimeile ar egoizmu. Dėl to ji pagrįstai dedama į individualybės pagrindą. Lygia greta ji lemia ir meilės žmogui, arba artimui, plėtotę bei kokybę, nes tikra savęs meilė yra kartu ir meilė kitam. Ir atvirkščiai, meilė kitam asmeniui padeda geriau suprasti ir save: ne vien dvasines, bet ir kūniškąsias vertybes (sveikata, grožį).

Aptardamas tėvų ir vaikų meilę, autorius pirmenybę teikia motinos meilei kaip gryniausiai ir efektyviausiai. Mat ši meilė turi kitokią psichologinį pamatą – kūdikis yra pačios motinos dalis ir kūryba. Todėl motinos meilė yra labiausiai įsijaučianti, suprantanti, taip pat sąsąlygiška, intensyvi, išliekanti – jos nesumažina nei laikas, nei nuotolis ar išsiskyrimas. Tad ji nėra trapi ir įtari, kaip kitos meilės. Tuo tarpu tėvo meilė yra jau kitokia, nes tėvas ne tik jaučia silpnesnį biologinį ryšį su vaiku, mažiau su juo bendrauja, bet ir pačią meilę reiškia kitaip: globa, pamokymais, supažindinimu su aplinka, saugumo užtikrinimu joje ir pan. Be to, tėvo meilė gali būti sąlygiška

vyėlesnė – motina įžiebta meilės pradžia ir ją toliau plėtoja. Pagaliau ir pats vaikas kitaip prisiriša prie tėvo, nei prie motinos. Tačiau, kaip ir kiti tyrinėtojai, P. Maldeikis laikosi požiūrio, kad vaikų meilė nėra tokia stipri kaip motinos ir tėvo meilė jiems. Ir tai suprantama, nes vaikai bendrauja su kitais žmonėmis, ypač su bendraamžiais, kurių dvasia artimesnė nei tėvų kartos. O vaikai tėvams yra patys artimiausi žmonės.

Be jokios abejonės, didelę reikšmę žmogaus gyvenime turi meilė tarp brolių ir seserų. Skiriamieji jos požymiai: natūralumas, artimumas, sugyvenimas, pripratimas, familiarumas, solidarumas ir pan. Taip pat ši meilė, jungdama vienodo amžiaus asmenis – vyresnius ir jaunesnius – reiškiasi skirtingais santykiais: su vienais jie būna šiltesni, artimesni, su kitais – šaltesni, tolimesni. Tačiau nepaisant šių skirtumų, meilė tarp brolių ir seserų, P. Maldeikio nuomone, įpareigoja labiau nei artimų draugų meilė, nes brolio ar sesers nepasirinksi, nepaliksi.

Erotinė meilė atspindi estetinę meilės pusę, kyiančią iš susižavėjimo kito asmens išore ir vidumi – kūno, sielos bei dvasios grožiu, žodžiu, kai kitas asmuo paveikia savo patrauklumu, gražumu, balso tonu, judesiais, jėga, apsirengimu ir kt. Pasak P. Maldeikio, ši meilė grindžiama vertinimu, susirūpinimu, susižavėjimu, garbinimu. O ten pat aprašoma tėvynės meilė kildinama iš kitų šaltinių: 1) iš emocinio suaugimo su savo kraštu, t. y. iš negalėjimo atsiskirti nuo aplinkos įtakų: prisirišimo prie žmonių, žemės, daiktų, jų estetinio poveikio ir pan.; 2) iš tautinio solidarumo pajautimo, kai krašto meilė pavirsta tautos meile. Tada asmuo ne tik jaučia savo tautos likimą ir artimumą su jos žmonėmis, bet ir siekia tautos gerovės, garbės; 3) iš tautinės individualybės ir ypač iš tautos kūrybinio prado branginimo: žmogus supranta, vertina bei brangina tautos sukurtas vertybes (kultūrą, kūrybą ir kt.). Taigi tėvynės meilė, P. Maldeikio teigimu, reiškiasi tiek emociju susijungimu su savo žeme, tiek solidarumu bei susigyvenimu su visa tauta, tiek savo tautos teigiamų bei kūrybinių ypatybių branginimu. Be to, savo krašto meilė, kaip ir mokslo, kūrybos meilė, dar vadinama beasmenių dalykų meile. Čia yra visi pagrindiniai meilės elementai: ir aukščiausias subjektyvus vertinimas, ir savęs atidavimas, ir kūrybinis džiaugsmas.

Norėdamas parodyti meilės evoliuciją Vakarų visuomenėje, P. Maldeikis remiasi Senojo testamento, senovės graikų, krikščionybės, vidurinių ir naujųjų amžių meilės samprata. Nors teorinius meilės pagrindus griaudžia graikų mąstytojų (Platono, Aristotelio, Plutarcho ir kt.) filosofija, tačiau svarbiausiu meilės sampratos šaltiniu autorius teigia esant krikščionybę. Mat krikščionybė, iš Senojo testamento perėmusi Dievo ir artimo meilės įstatymą, o iš senovės graikų – kai kuriuos filosofinius pradmenis, sukūrė gilią meilę, kuri tapo krikščioniško gyvenimo esminiu principu, pagrindiniu visų žmo-

gaus veiksmų kriterijumi, motyvu. Skelbdama teocentrinę meilę ir ją grindžiamą artimo meilę, ji neaukštino erotinės meilės, bet rūpinosi aukštesnės meilės apraiškomis. Užtat tuomet pirmą kartą iškilo dvasinės ir fizinės meilės konfliktas ir jo sprendimo moralinis pagrįstumas. Deja, vėlesni amžiai susilpnino krikščionybės įtaką meilės sampratai. Todėl P. Maldeikis neatsitiktinai viduramžių meilę vadina poetine, riteriška, o naujųjų amžių – racionalia, romantiška, sukilusią prieš racionalumą, nuosaikia, kuklia bei perdėtai drovia, pagaliau laisva, kovojančia dėl būvio.

Kaip ir S. Yla, P. Maldeikis nagrinėja individo brendimą meilei. Jo nuomone, jau gimdamas žmogus turi tam tikrus pradus, iš kurių išsivysto polinkis prisirišti prie mylinčių asmenų, atsilyginti jiems už palankumą, dėmesį, šilumą. Taip gimstanti meilė motinai, tėvui, kitiems šeimos nariams, jei jie būna rūpestingi, paslaugūs, meilūs. Kai vaikas stokoja aplinkinių meilės, jis pats irgi negali jos subrandinti bei išreikšti. O be meilės (ypač be motinos meilės) sutrinka normalus vaiko vystymasis – ne tik fizinis, bet ir emocinis, protinis, socialinis. P. Maldeikis pritaria kitų tyrinėtojų nuomonei, kad meilės bei šilumos stoka yra viena esminių vaiko nervinių ir psichinių sutrikimų priežasčių. Kartu jis pažymi, kad šeimoje brandinamas meilės supratimas perkeliamas ir į kitą aplinką.

Aptardamas individo meilės raidą už šeimos ribų, autorius jau pradžios mokykloje įvelgia priešingų lyčių meilės vystymosi pradžią. Ji lyg ir atitinkanti meilės evoliucijos teoriją, kuri teigia, kad meilė prasidedanti abejingumu kitai lyčiai, vėliau pasiekiančiu tam tikrą neapykantos laipsnį, iš kurio dar vėliau kyla aktyvus abipusis susidomėjimas. Vaikui tapus paaugliu, meilė, be abejo, formuojasi sparčiau, nes paauglystėje imama ilgėtis tikro draugo. Kai paauglys suranda idealų asmenį, gimsta pirmoji meilė – dažnai vienpusiška, nesubrendusi, prasidedanti susižavėjimu išoriniu grožiu. Taip atsitinka dėl to, kad paauglys dar nėra subrendęs dvasinei ir visapusiškai meilei, nes jo fizinė branda nesutampa su bendrąja asmenybės branda. Konkrečiau kalbant, socialinis doros, intelekto, estetinis, religinis subrendimas atsilieka nuo paauglio fizinio išsivystymo. Bet ir jaunuolis gali būti nesubrendęs tokiai meilei. P. Maldeikio manymu, nesklaidumai kyla tada, kai fizinis brendimas vyksta per anksti – jaunuolis dar nepradėjęs domėtis gilesnėmis problemomis. Žodžiu, kai jaunuolis greičiau subręsta fiziologiškai, o dvasinis brendimas gerokai atsilieka. Tokiu atveju jaunuolis nejaučia didesnio susidomėjimo nei savo išsiauklėjimu, nei menu, mokslu, dora, religija apskritai, nei socialine veikla, bet yra stipriai veikiamas priešingų – žalingų – polinkių: nuotykių ieškojimo, reikšmės siekimo, kovos, seksualinių ir kt. Dažnai toks jaunuolis nevengia nusikaltimų, arogancijos, nepripažįsta savo klaidų, nesigaili nusikaltęs. Tad vargu, ar jis išgyvena ir gilesnį meilės

ilgesi. Kaip mano P. Maldeikis, viskas per daug realu, aplinka seksualiai persotinta. Todėl nors ir daug kas vadinama meile, bet tikros meilės būna nedaug. Kartu priduria, kad ir suaugę ne visi pasiekia subrendusios meilės lygį. Nesubrendusi meilė esanti tokia, kuri reiškiasi pernelyg dideliu jausmingumu, perdėtos romantikos siekimu, sąvarankiškumu, taip pat nepakankamu kito asmens supratimu, nesugebėjimu atsivėlgti į jo individualybę, arba meilė vertinama tik fiziologiniu aspektu ir pan. O subrendusi meilė yra orientuota į realią asmenybę – jos vertingumo atpažinimą, pripažinimą, supratimą, pagarbą jai bei rūpinimąsi ja.

Šalia minėtų klausimų plačiai nagrinėjamas kūno ir dvasios konfliktas, itin akivaizdžiai pasireiškiantis XX-ame amžiuje. Svarbiausia šio konflikto genezės priežastis – tai fizinės ir dvasinės meilės skirtingumas, pirmą kartą iškeltas Platono filosofijoje ir išsamiai krikščionybės atskleistas. P. Maldeikio manymu, konflikto sprendimas grįstinas abiejų meilės pusių reikšmės pripažinimu ir jų suderinimu, keliant žmogaus kūną iki dvasinės aukštumos. Tačiau gyvenime stiprėja priešinga tendencija, lenkianti į dvasinės meilės reikšmingumo sumenkinimą ir sekso atpalaidavimą. Šio amžiaus seksualinė revoliucija aiškiai atspindinti nusigręžimą nuo moralės principų bei normų. Tad minėtas konfliktas yra tapęs visuotinu pasaulėžiūrinis – grėšia moralinis chaosas. Beje, tarp veiksmų, darančių įtaką XX amžiaus meilės sampratai, P. Maldeikis priskiria ir Freudo teoriją, pernelyg vienašališkai iškėlusią seksualinių polinkių sferą, ir moderniąją dailiąją kūrybą, mažai besidominčią meilės kilnumu, ir technikos pažangą, skatinančią racionalumą meilėje, ir intymaus gyvenimo tyrimus.

7. K. Voitylos meilės samprata. Aptardamas katalikiškos seksualinės etikos pagrindus, K. Voityla analizuoja pagrindines moralines gėrybes ir vertybes. Tarp jų išskiria meilę kaip ypatingą ir pačią didžiausią vertybę pasaulyje. Taip interpretuodamas meilės reikšmę, pateikia įvairiapusišką ir išsamią jos analizę – metafizinę, psichologinę, etinę.

Analizuodamas meilę metafiziškai, autorius ne tik atskleidžia bendrą meilės sampratą, bet ir apibrėžia svarbiausius meilės elementus, labiausiai išreiškiančius jos esmę. Taip pat apibūdina ir meilės, kaip vientisos sistemos, atskirų elementų specifinius ypatumus bei vidinius savitarpio ryšius ir vietą. Kitaip sakant, meilei metafiziniu aspektu nagrinėti naudoja sisteminį principą, pagal kurį meilė analizuojama kaip vientisas fenomenas.

Taikydamas šį principą, išeities tašku K. Voityla renkasi požiūrį, kad meilė yra dviejų asmenų abipusis kreipimasis tam tikro gėrio kontekste. Detaliai nagrinėdamas meilės struktūrą, autorius pažymi, kad čia išskiriami meilės elementai nusako įvairios meilės esmę, tik vyro ir moters meilėje jie savičiau pasireiškia.

Tad kokie gi esminiai meilės komponentai? Tyrinėtojo manymu, pirmasis elementas yra patikimas: nuo jo prasideda asmenų ryšiai. O kam nors patikti – tai tartum prisistatyti tam tikram gėriui, tartum pateikti tą gėrį, kurį turi. Todėl šis meilės elementas daugiau siejasi su protiniu bei dvasiniu asmens pažinimu. Kitaip sakant, čia dalyvauja ne vien protas, bet ir jausmai, valia. Tačiau visa emocinė gama įsijungia ne tiek pažinimu, kiek jautimu bei patirtimi. Tuo asmens emocionalumo bei jausmingumo reikšmė nepažeidžiama – nuo to nemažai priklauso orientacija į patikimo objektą, taip pat ir įvairių vertybių atranka, jų suvokimas bei išgyvenimas.

Autorius teigia, jog patikimas – tai dar nėra meilė, o tik vienas iš jos elementų, apraiškų ar aspektų. Kita vertus, patikimas gali būti staigus, netikėtas, nelauktas, „aklas“, neatitinkantis tiesos apie patikimo objektą. Juk būna atvejų, kai gėris, į kurį linkstama, iš tikrųjų nėra toks, kaip apie jį manoma. Gėrio gali ir iš viso nebūti. Tuomet atsiduriama tarsi tuštumoje, kur gali įvykti prieštinga reakcija: neapykanta tam pačiam asmeniui. Taigi patikimo metu itin svarbu žinoti tiesą apie tą žmogų, kuris patinka, kuriam jaučiamas palankumas. Tai padeda deramai ugdyti meilę, atsižvelgti ne tik į dalyines vertybes, bet ir į tas, kurios iš tiesų tam asmeniui būdingos.

Antrasis meilės elementas – tai meilės troškimas, tiksliau, kito asmens gėrio geidimas, siekimas, atspindintis vyro ir moters meilės esmę. Šis elementas grindžiamas tuo, kad žmogui, kaip ribotai ir nepakankamai tobulai asmenybei, reikia kito asmens, kuriuo galėtų papildyti save. Iš čia kildinamas ir santykio su Dievu būtinumas – žmogui reikia Dievo, kad jis galėtų gyventi. Bet tuo pačiu autorius nurodo, jog čia kalbama ir apie ką kita: vyras arba moteris pageidauja kito asmens ne vien dėl to, kad galėtų papildyti savo būtį. Čia veikia ir seksualinis potraukis, kuris yra dviejų asmenų meilės pagrindas, o ši reikšiasi gėrio sau siekimu.

Trečiasis meilės elementas – palankumas, labiausiai aktualizuojantis potencialias kito asmens galimybes. Šis elementas skatina žmogų trokšti gėrio kitam asmeniui kaip sau pačiam. Meilės prigimtis ir atspindi tokio troškimo bei palankumo vienovę, jų tarpusavio ryšį: vienas asmuo nori gero kitam asmeniui kaip sau pačiam. Jis trokšta, kad tas asmuo būtų geras, nes priešingu atveju nebus geras ir jam, – komentuoja autorius. Kartu palankumas žadina ir atsiribojimą nuo savo interesų: „nesiek gėrio sau“, „siek gėrio kitam“, „siek kitam to, kas tau yra gera“. Tai jau taurios, tyros meilės atspindžiai, nes apie kitą asmenį galvojama daugiau, negu apie save. Tokia meilė labiausiai padeda žmogui tobulėti, o drauge tobulina ir tą asmenį, į kurį ji nukreipia.

Ketvirtasis elementas – tai meilės abipusiškumas, grindžiamas tuo, kas yra bendra ir vieninga tarp abiejų asmenų. Kiekvienas jų turi nepakartojamą, neprilygstamą savąjį „aš“, kuris padeda kurti tarsi mažą atskirą pasaulį.

lj. O kelias į tą „aš“ arba į jo vidinį pasaulį tiesiamas per laisvą valią, kai ji įsijungia į šį procesą. Jei tas kelias turės tik vieną kryptį, tai ir meilė bus vienpusiška, stokos pilnatvės, laimės bei džiaugsmo. Tačiau vienpusiška meilės prigimtis dvipusė, nes jos tikrąją būtį sudaro du asmenys. Todėl ji remiasi tuo, kas tarp jų bendra, vieninga, artima, kas padeda susidaryti vienam dariniui „mes“. Nuo to itin priklauso meilės pilnatvė, didybė, branda. Taip abipusiškumas tarsi sintetina troškimą ir palankią meilę, jas sujungia. Žinoma, abipusiškumas gali būti įvairus, nes jo lygmenį lemia gėrio pasireiškimo pobūdis: kuo gėris teisingesnis, tikresnis, tuo ir meilė abipusiškesnė – tvirtesnė, glaudesnė. Autoriaus įsitikinimu, labai svarbu, ką abu asmenys įneša į savo meilę, kokias vertybes įdeda į jos turinį, ar meilę laiko dorybe. Tik abipusiško indėlio svarumu ir galima užtikrinti visišką pasitikėjimą, abipusę paramą, saugumą ir ramybę. Žodžiu, priartėjimą prie teisingos ir tvirtos meilės. Tik ant tokios meilės pamatų patariama statyti bendrą gyvenimo rūmą, šviečiantį tikro žmoniškumo ir altruizmo dvasia. Jei tokių pamatų nėra, meilė apkaįsoma vartotojiškomis nuostatomis, jutiminio pasitenkinimo troškimu, egoizmu ir pan. Pasak autoriaus, tada gyvenimas palieka daug nuodėmių, drumzlių, kartėlio.

Reikšmingi meilės elementai yra simpatija, draugystė bei bičiulystė. K. Voityla ypač subtiliai aptaria šių elementų apraiškas, jų vidinius ryšius, parodo, kokiomis sąlygomis simpatija tampa draugyste, nusako jos silpnumo bei stiprumo požymius. Daro išvadą, kad vyro ir moters meilę reikia grįsti draugyste ir bičiulyste, nes čia kitaip – daug stipriau – pasireiškia valia: „aš noriu gėrio tau taip, kaip noriu sau pačiam“. Čia tavasis „aš“ tampa lyg manuoju „aš“. Dėl to atsiranda ypatingas žmonių susivienijimas, jų sąjungos glaudumas. Tuo tarpu simpatija, kaip emocinė nuostata kito asmens atžvilgiu, dar nėra draugystė. Patraukdama, sujungdama ir vienydama žmones, simpatija tik sudaro sąlygas draugybei, kad ji taptų išraiškingesnė, spalvingesnė, šiltesnė. Simpatija padeda draugybei išlaikyti normalią emocinę temperatūrą, palankų klimatą, nuolatinę trauką. Antra vertus, emociniai išgyvenimai, pojūčiai, simpatija ne tik palaiko abipusę meilę, bet ir sudaro galimybę ją patikrinti, išbandyti, įrodyti. Be simpatijos meilė darosi silpnesnė, vienpusiškesnė. Vadinasi, reikia rūpestingai puoselėti tiek simpatiją, tiek draugystę. Simpatija atspindi subjektyvųjį meilės profilį, draugystė – objektyvųjį. Jie abu reikalingi meilei. Auklėjamoju požūriu itin svarbu gerai suprasti, kad simpatija ir draugystė turi ne stelbti, bet paremti ir papildyti viena kitą. Be to, nereikia palikti meilės simpatijos lygmenyje, nes be draugystės nepasiekiamą meilės branda. Dėl to patartina simpatiją paversti draugyste, o draugystę papildyti simpatija. Būtent tada, kai simpatija įgyja vis daugiau objektyvumo ir palažu virsta draugyste, ir vyksta meilės tapsmas.

Ir pagaliau paskutinis meilės elementas – išrinktoji arba sužadėtinė, jaunavedžių, sutuoktinių meilė – kaip minėtųjų elementų sintezė. Ir drauge jau kitokia meilė, pasireiškianti abipusišku atsidavimu. Moraline prasme asmuo gali atsiduoti ir žmogui, ir Dievui. Būtent per atsidavimą formuojasi ypatinga meilė. Čia Popiežius primena Kristaus žodžius: „kas išsaugo savo gyvybę, praras ją, o kas praranda savo gyvybę dėl manęs – atras ją“. Šie žodžiai ir atspindi patį realiausią paradoksą, pasireiškiantį ir žemėje. Jo esmė yra ta, kad iš prigimties žmogus linkęs siekti kuo turtingesnės savo būties, kuo tobulesnio savojo „aš“. Jis gali atsiduoti taip, kad ne tik nepažemintų ir nesumenkintų savęs, bet ir dvasiškai praturtėtų. Toks atsidavimas ir drauge vykstantis praturtėjimas – tai jau išskirtinės meilės forma, kuri laikosi ant tvirto vertybinio pamato. Tai lyg viso žmogiškojo „aš“ kristalizacija, tikroji žmogaus esmės apraška.

Tokios meilės formos būna įvairios, pavyzdžiui, gydytojo, mokytojo, tėvų, sutuoktinių meilė. Manoma, kad mokytojui ir gydytojui pakanka turėti gėrio norą. O atsidavimas pasirinktam asmeniui jau reiškia kitokią meilės formą: arba asmens santykį su Dievu, arba vyro ir moters santuoką. Jei būtų kalbama tik apie seksualinį atsidavimą, būtų utilitarizmas.

Nuo metafizinės meilės analizės einama prie psichologinės. Ji pradeda ma elementarių psichinio gyvenimo elementų – įspūdžio, išgyvenimo bei susijaudinimo – esmės aktualizavimu. Čia įspūdis apibūdinamas kaip tam tikra reakcija į vieną ar kitą objektą, sakykime, į asmens individualius bruožus, jo specifines savybes arba į jo bendrą vaizdą. Išgyvenimas bei susijaudinimas – tai jau kitokio tipo reakcija, atspindinti objekto vertę. Autorius mano, kad jei bus reaguojama į materialinę vertybę, tai išgyvenimas būsiąs paviršutiniškesnis, o jei į dvasios vertybę – intensyvesnis ir gilesnis. Kita vertus, jei įspūdis susijungia su išgyvenimu, tai žmogaus sąmonėje atsispindi ne vien objekto vaizdas, bet ir jo vertė. Be abejojimo, tada padidėja objekto reikšmė, o tai padeda užmegzti skirtingų lyčių ryšį: nuo pirmo įspūdžio neretai meilė ir prasideda.

Kadangi sutuoktinių kontaktas neįmanomas be jutiminės, arba kūniškosios meilės, autorius gana plačiai aptaria aistringumą, grindžiamą seksualinės vertybės išgyvenimu. Aišku, ši vertybė pirmiausia siejasi su asmens kūnu ir jo grožio pajautimu bei išgyvenimu. Tačiau aistringumui būdingesnis kitas dalykas: kūno, kaip galimo malonumo objekto, išgyvenimas. Vadinasi, ši psichinė savybė turi vartotojišką orientaciją, trukdo estetiškai pajauti kūno grožį. O jei taip, tai kūnui priskiriama ne estetinė, bet utilitarinė funkcija. Bet asmuo negali būti malonumo objektas, – įspėja Popiežius. Kūnas esti žmogaus, kaip visumos, dalis, neatskiriama nuo jo vertingumo. Todėl orientacija į kūną, kaip į malonumų objektą, kelia grėsmę asmens vertei. Kartu pripažįstama, kad aistringumas yra natūrali žmogiška reakcija.

į kitos lyties atstovą, galinti sužadinti ir tauresnius jausmus. Bet kai ši reakcija akla, netyra, lenkianti vien seksualinių vertybių link, ji tampa grėsminga asmeniui, nes menkina jo vertę.

Autorius nagrinėja ir kitą, visai priešingą psichinio gyvenimo elementą: asmens jautrumą arba jo emocingumą, jausmingumą. Jis skiriasi nuo aistringumo tuo, kad siejasi su kitu žmogumi kaip su integralia visuma, pavyzdžiui, su vyriškumu ar moteriškumu. Pasak autoriaus, jausmingumas yra susijęs ne su vartojimu, bet su menu, estetinių vertybių išgyvenimu, tiksliau, su nuostaba ir susižavėjimu, sukeliamu konkretaus asmens vyriškumo ar moteriškumo. Taigi jausmingumą išreiškia visai kitokie troškimai, norai, siekiai. Tarp jų vyrauja išskirtinumo, išimtinumo, artumo, švelnumo, intymumo poreikiai, noras būti su kitu kaip pačiam su savimi, vis kartu ir t. t.

Be abejo, didėjantis abipusis artumas, ieškantis vis įvairesnių švelnumo apraiškų, gali virsti aistringumu, bet ne tokia gryna ir ryškia jo forma. Žinoma, čia skiriasi vyro ir moters reakcijos pobūdis, lemiamas skirtingų psichikos bei asmenybės struktūros ypatumų. Juos aptardamas, K. Voityla pažymi, kad jausmingumui niekad nebus būdingas utilitarizmas, nes jis palaiko asmens vertę, kuri gali būti ir padidinama. Emocingas asmuo linkęs idealizuoti savo meilės objektą, priskirti jam daugiau vertybių, kurios dažnai pasirodo netikros – mylimas asmuo jų neturi arba turi daug mažiau. Todėl tenka nusivilti, ypač kai atotrūkis tarp įsivaizduojamo idealo ir realios tikrovės tampa itin akivaizdus. Taigi polinkis idealizuoti meilės objektą nėra meilės jėga, o veikiau silpnumas, kliūtis. Dėl to ne tik jutiminė, bet ir emocinė, jausminė meilė negali būti brandi, nes stokoja objektyvaus pagrindo, kurio viena pati nesukuria. Čia reikia kitų šaltinių, tikslų, kitų dvasinių jėgų, integruojančių įvairias meilės apraiškas į visumą. Pasak Popiežiaus, labai svarbūs meilės integracijos dėmenys yra tiesa ir laisvė. Būtent tiesa ir laisvė daugiausia remiasi meilės integracijos procesas. Laisvė yra psichologinė meilės esmė, nes jutiminė meilė jos neišreiškia. Be to, laisvė priskiriama valios sferai. Tad ir meilės integracija neįsivaizduojama, jei į šį procesą neįsijungia valia. Kita vertus, laisvė išgyvenama kartu su tiesa, – rašo autorius. Nors kiekviena meilės situacija turi savo tiesą, bet meilė reikalauja objektyvios tiesos. Tik ji padeda pasiekti meilės integraciją.

Išnagrinėjęs meilę psichologiškai, autorius gvildena ją etiniu aspektu. Kadangi laisvė reiškiasi tik su tiesa, tai žmogui privalu mokėti pasirinkti gerį. Vadinasi, laisvė neatskiriama nuo moralinių vertybių. O tai reiškia, kad meilė psichologiškai turi paklusti meilei etiškai. Kitaip sakant, meilė kaip emocinis išgyvenimas yra pavaldi meilei kaip dorybei, be kurios neįmanoma patirti tikrosios meilės.

Savaime kyla kitas svarbus klausimas: kaip realizuojasi meilė kaip dorybė? Kuo ji labiausiai pasireiškia, kurios jos apraiškos itin pastebimos žmo-

nių veiksmuose? Popiežiaus akimis žvelgiant, pirmasis elementas – asmens vertės pripažinimas, nes be to nėra meilės. Jei meilė negrindžiama kito asmens vertingumo pripažinimu, ji gali būti tik seksualinio ar erotinio pobūdžio. Dėl to kiekvienos lyties atstovas visų pirma vertinamas kaip asmuo, o tik paskui – kaip seksualinės vertybės turėtojas. Seksualinė vertybė ne tik siejama su asmens verte, bet jai turi ir paklusti. Tuo ir pasireiškia etinės meilės, arba meilės kaip dorybės, specifika, skatinanti pripažinti kito asmens vertingumą. O vertingumą savo ruožtu lemia žmogaus dvasinio gyvenimo struktūra, turinys, tobulumo pakopa, kitais žodžiais tariant, žmogaus vidus, visa jo būtis.

Kitas etinės meilės elementas – tai vieno asmens priklausymas kitam. Aptardamas šį elementą, K. Voityla dar kartą pabrėžia, kad meilė labiausiai pasireiškia per atsidavimą. Meilė tarsi klausia: ar trokštama atsiduoti asmeniui, kurį myli? Ar norima būti tik išimtinė savo nuosavybė? Taip meilė skatina žmogų plėsti savo egzistenciją, ją praturtinti. Toks abipusis savęs vieno kitam atidavimas ir prilygsta abipusiam priklausymui. Bet čia keliama ir kita problema: kaip pasiekti ir išsaugoti tokį abipusiškumą įvairių ir nuolat kintančių jutiminių ir jausminių reakcijų skalėje? Ieškodamas išeities, tyrinėtojas atkreipia dėmesį į tai, kad tikroji meilė remiasi ir davimu, ir ėmimu. Jo nuomone, čia esanti abipusiškumo paslaptis, nes kas moka imti, tas geba ir duoti. Be abejo, tą įmanoma padaryti tik pripažinus savo ir kito vertę, nes tuomet susidaro palankus klimatas.

Pasirinkimas ir atsakomybė taip pat reikšmingi etinės meilės elementai. Pasirinkimas prilyginamas savęs suradimui kitame ir kito – savyje. Ši interpretacija grindžiama tuo, kad žmogus pirmiausia esti savimi, kad galėtų būti su kitu asmeniu, galėtų gyventi su juo ir jame. Dėl to žmogus turi surasti save jame ir jį savyje. Tačiau kas lemia pasirinkimą? Autorius mano, kad daryti įtaką gali daugelis veiksnių: psichinių-fiziologinių, sornatinių-konstitucinių, asmenybinių ir kt. Bet kartu pripažįsta, kad čia lieka ir individuali paslaptis, nes nėra griežtų taisyklių. Ne viską gali paaiškinti filosofija ir etika, fiziologija ir seksologija, kiti mokslai. Tačiau tinkamas pasirinkimas, K. Voitylos manymu, galimas tada, kai renkamasi ne seksualinio gyvenimo partnerį, bet asmenį, kuriam norima atiduoti savo gyvenimą. Seksualinės vertybės tik lydi tokį pasirinkimą, prisideda prie jo psichologinės išraiškos, bet nėra vienintelis ir svarbiausias motyvas.

Ir dar vienas etinės meilės elementas – tai jau minėta laisvė. Čia autorius kelia mintį, kad duoti save – tai apriboti laisvę. Tačiau meilė tą davimą padaro teigiamu, džiaugsmingu ir kūrybišku reiškiniu. Kiekvienas žmogus daugiau siekia meilės negu laisvės; laisvė yra tik priemonė, o meilė – tikslas. Valia yra laisva ieškodama ir pasirinkdama, bet ji nėra laisva nuo būtinumo

ieškoti ir rinktis, – toliau aiškina autorius. Kadangi valia nemėgsta primetimo, prievartos, tai vyksta nuolatinė kova tarp individo reikmių ir laisvės. Valia siekia pati rinktis, pripažinti kito asmens vertingumą, padėti jam visiškai įsitvirtinti, siekti jam gėrio ir laimės. O kai žmogaus meilė vis labiau krypsta į teisingo gėrio, tikros laimės kitam siekimą, tai ji artėja prie Dievo. Tai jau dieviška meilė.

Šių autorių meilės samprata sudarys pamatą tolesniems meilės tyrinėjimams.

LOVE AND SPIRITUALITY

Vanda Aramavičiūtė

Summary

What is the essence of the spiritual development of people? This is the question that is being asked by philosophers, psychologists, educators and artists. The article describes different outlooks on love and spirituality — logotherapy, psychotherapeutic school, created by V. Frankl, as well as ideas of Lithuanian authors. A more detailed analysis of the concepts of S. Yla and P. Maldeikis is presented. The catholic view on love and spirituality is most vividly expressed in the works of K. Voityla. The final part of the article ends with the conclusion that the concepts of love presented by the authors mentioned above will provide the basis for further research in this field.

Literatūra

1. Baltinis A. Meilė // Lietuvių enciklopedija. T. XVIII – Boston, 1959.
2. Girmius J. Idealas ir laikas. – Chicago, 1966.
3. Gruodis S. Krikščioniškas dorovės mokslas. – Stuttgart, 1947.
4. Yla S. Meile. – Chicago, 1947.
5. Jovaiša L. Pasaulėvaizdis ir dvasingumas // Edukologijos pradmenys. – V., 1993.
6. Kalenda Č. Žmogaus pašaukimas. – V., 1991.
7. Maldeikis P. Meilė dvidešimtame amžiuje. – Chicago, 1970.
8. Mažutis K. Mažasis žmoniškumo manifestas. – Welchert, Lage, 1950.
9. Navickas J. L. Vertybės ir dorovė. – Roma, 1988.
10. Paškus A. Logoterapija ir dabarties žmogus. – Roma, 1974.
11. Paškus A. Idėjų sankryžoje. – V., 1992.
12. Sakalauskas T. Bmtingųjų puota. – K., 1992.
13. Vydūnas. Raštai I – V., 1990.
14. Vydūnas. Raštai II – V., 1991.
15. Woityla K. Miłosc i odpowiedzialnosc. – Liublin, 1986.
16. Žemaitis V. Dvasingumas ir dorumas // Dora, 1990. 1 (5).
17. Франкл В. Человек в поисках смысла. – М., 1990.